

התפללות בעת הנחת היד על המזוזה.

ש' ח' קוק (תל-אביב).

מנהג קדמון הוא להניח היד על המזוזה כשיוצאים מפתח הבית: יש למנהג זה גם רמז בתלמוד¹. ונהגו לא להסתפק בהנחת יד נירדא, ואומרים בשעת הנחת היד איזה תפלה קצרה.

המקור הראשי למנהג זה הוא מהרי"ל, וזה לשונו:

„אמהר"ש² הרוצה לילך מחוץ לעיר כשיוצא מפתח ביתו יניח ידו על המזוזה ויאמר: בשמך טל אטלה, כי טל בניי כוזו והוא השם שכתוב על המזוזה מבחוץ כנגד שם ארבע אותיות, כי הוא אותיות שניות אחר אותיות בשם ארבע באלפ"א בית"א.

בכל עת כשיוצא האדם מפתח ביתו יניח ידו על המזוזה ויאמר: ה' שומרי ה' צלי על יד ימיני אשירי (?) ועוד אמהר"ש² שיש בנמרא שצ"ל השם ישמור צאתי ובאוי מעתה ועד עולם³.

כדאי לעשר על כסה נקודות בדברי מהרי"ל אלה:

(א) מהרי"ל מבדיל בין הרוצה לילך מחוץ לעיר שאומר בשמך טל אטלה, ובין היוצא מפתח ביתו בכל עת שאומר ה' שומרי ה' צלי על יד ימיני, ומעניין הרבר שבכל הספרים שנזכר מנהג זה בשם מהרי"ל אין זכר להבדל זה.

(ב) התפללות „ה' שומרי ה' צלי על יד ימיני, וכן „ה' ישמור צאתי ובאי מעתה ועד עולם, מיוסדות על הפסוקים: „ה' שמרך ה' צלך על יד ימינך“ (תהלים קכ"א, ה') „ה' ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם“ (שם ח'). אך במקום סגנון של נוכח שבפסוק סודרה התפלה בסגנון מדובר בעדו.

¹ המקור הוא בהמסופר על אונקלוס הנר (ע"ז י"א). אך אין משם ראייה ברורה שכן נהגו כי אפשר שאונקלוס הניח ידו על המזוזה כדי למצא עילה להמשיך שיחתו עי"ש. ואולי זוהי דעתו של רע"א שכתב (תשובת רע"א פסקים ס"י נ"ח). „דהך מלחא נופא להניח ידו על המזוזה אין לו מקור בש"ס, זכורו שלא נעלם מרע"א הא דע"ו, אלא שפירשו כנ"ל.

² — אמר מרזי הרב שלום, והוא ר' שלום מאושטרייך רבו של מהרי"ל.

³ מנהגי מהרי"ל דפוס ורשא תרל"ד. צד 87.

ג) מהרי"ש אמר "שיש בנמרא שציל השם ישמור וכו'", אך באמת אין בנמרא שציל כך. אלא שנמצא בנמרא (ע"ז י"א) שאונקלוס הנר דרש פסוק זה על מוזה. והוה מקור המנהג לאמר פסוק זה, וכדאי לציין שאותה דרשה הנוכרת בע"ז. (שם) בשם אונקלוס הנר נמצאת במס' מנחות (ל"ג:) בשם ר' חנינא, ושם מובא הפסוק "ה' שומרך ה' צלך על יד מינך". ובנראה שהדעה הראשונה שהובא כאן במהרי"ל מיוסדת על הגירסה שמבנחות, ודעה מהרי"ש מיוסדת על הגירסה שבמסכת ע"ז. ויש לשער שלפי שעה נעלמה מהרי"ש הגירסה במנחות, וזכר רק הגירסה 'שב"ע"ז. ולכן אמר בשם הנמרא שציל ה' ישמור וכו'.

ד) הרמ"א בדרכי משה (י"ד סי' רפ"ה) מביא את שני הפסוקים יחד, ואילו בשו"ע (שם) מביא רק הפסוק "ה' ישמור צאתי וכו'", ומצוין בתור מקור "(במדרש)". הפשתי ולא מצאתי מדרש זה, ובעיני ברור שיש כאן ט"ס, שהיה כתוב "מהרי"ש" והכונה למהרי"ש הנוכר במהרי"ל שהוא המקור לאמרת פסוק זה, ומ"מהרי"ש" נשתבש ל"מדרש".

ה) התפלה "בשמך טל אטלה". מובאה כדרכי משה (שם) וביוסף אומץ סי' תניד' בשם מהרי"ל, תפלה זו היא בלתי מוכנת, ואי הבנה גרם שיש דפוסים של הטור שכתוב בדרכי משה (שם) "בשמן של אטלה".

כדאי להעיר כי מקור תפלה זו הוא בפיוט טל של הקליר המתחיל: "אליה ביום מחוסן, שם נמצא "בשמך טל אטלה", מקובלי אישכנו פירשו כנראה כונת הפיוט "בשמך טל" ש"טל" הוא שם, הפשוט ומצאו כי השם "כוז" בנימי "טל", ועל כן מצאו קשר בין "בשמך טל אטלה" ובין המוזה קבעו לאמר זה בתור תפלה בעת הנחת היד על המוזה.

ספר תולדות חכמי ירושלים

מישנת היא ר"ן ליצירה עד היא תר"ל ליצירה חברו הר"ג

אריה ליב פרומקין

ז"ל יצא לאור בשלשה חלקים עם תולדות המהבר ותמונתו ועם הערות והוספות רבות, מלואים ומפתחות מאת אליעזר ריבלין, דפוס סלומון, ירושלים ת"ז
תרפ"ח—תר"צ.

שמו של ספר הזה הוא יפה אבל ערכו הוא דל מאד עד שנשתפקתי הרבה, אם הוא כדאי להתעכק בו בעתון מדעי, אמנם כאשר ראיתי ש"מר טויבר בקריית ספר ישנה ו' דף 28 מהללו ומשבהו ברוב התישבות אמרתי